

Sandhagen 2 - Slakthusområdet

Antikvarisk konsekvensanalys
2021-08-19 / White arkitekter AB

Ursprungskälla flygfoton: Kartbild.com

Objekt	Beställare	Omslagsbilder	Ansvarig
Objekt: Sandhagen 2 Stadsdel: Enske / Johanneshov Kommun: Stockholms stad Län: Stockholms län	Atrium Ljungberg, g.m. Malén Wasting	Framsida: Bildkälla:Skissförslag, 2021-08-19. Lundgaard & Tranberg Arkitekter Baksida: Källa: Kartbild.com	Annika Andersson Bebyggelseantikvarie White Arkitekter AB Östgötagatan 100, Stockholm Tel. +46 8 402 26 33 annika.andersson@white.se

Innehåll

BAKGRUND, OMFATTNING OCH SYFTE	4
<i>UPPDRAGETS FÖRUTSÄTTNINGAR</i>	4
KONSEKVENSANALYS	6
<i>FÖRSLAGET</i>	6
<i>HISTORISERANDE ELLER TYDLIGT AVLÄSBARA TILLÄGG</i>	6
<i>KONSEKVENSER AV FÖRESLAGEN BYGGNATION</i>	6
<i>FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR ATT VÅRNA KULTURARVET</i>	13
<i>SAMMANFATTANDE BEDÖMNING</i>	13

BAKGRUND, OMFATTNING OCH SYFTE

Uppdragets förutsättningar

BAKGRUND OCH OMFATTNING

White har givits i uppdrag av Atrium Ljungberg att utföra en antikvarisk konsekvensanalys i samband med planläggning av fastigheten Sandhagen 2 inom Slakthusområdet i Stockholm. Konsekvensanalysen har föregåtts av ett flertal platsbesök under januari-maj 2020 samt i april 2021.

SYFTE

Dokumentet *Antikvarisk konsekvensanalys* syftar till att ge en beskrivning av vilka konsekvenser ett förslag har för kulturvärdena på platsen.

KULTURHISTORISK KARAKTÄR ELLER VÄRDE?

I plan- och bygglagen (PBL), som reglerar hur vi bygger, görs en skillnad mellan karaktär och kulturhistoriskt värde.

Karaktären är det vi upplever när vi rör oss i en miljö, t.ex. byggnadernas placering och arkitektoniska utformning. Det kulturhistoriska värdet är istället det vi kanske inte direkt ser, utan det som ligger till grund för varför bebyggelsemiljön eller byggnaden ser ut som den gör. För att tydliggöra skillnaden mellan karaktär och värde kan följande exempel ges:

När du tittar på en tavla utgör ramen, motivet och tavlans skick tillsammans dess karaktärsdrag. Värdet däremot ligger i om du tycker att motivet är vackert, vem som har målat tavlan samt tavlans proveniens.

Karaktärsdragen är förknippade med PBL 2 kap 6 § samt PBL 8 kap 17 §. För beskrivning av bebyggelseområdets karaktärsdrag används Boverkets *Checklista karaktärsdrag* som utgångspunkt.

Det kulturhistoriska värdet som beskrivs i denna analys hanteras i PBL 2 kap 6 § samt PBL 8 kap 13 och 17 §§.

GRANSKADE HANDLINGAR

De handlingar som ligger till grund för den antikvariska konsekvensanalysen är följande:
- Gestaltungsförslag, 2021-08-19. Lundgaard & Tranberg Arkitekter

ÖVRIGA STÄLLNINGSTAGANDEN*Översiktsplan*

För Stockholm gäller översiktsplan, antagen 2018. I översiktsplanen anges att Slakthusområdet enligt Stockholms stadsmuseum är att betrakta som en kulturhistoriskt värdefull miljö anger att Slakthusområdet är ett område för stadsutveckling med möjlighet till förtätning. Samtidigt ligger Slakthusområdet inom den så kallade Söderstaden som är ett stadsutvecklingsområde.

Översiktsplanen anger:

”Söderstaden ska fortsätta att utvecklas till en tät och mångfunktionell stadsmiljö med bostäder, arbetsplatser, urbana stråk, verksamheter, parker, förskolor och skolor samt offentliga miljöer. Slakthusområdet har en särskild potential för kulturverksamheter och ett bibliotek planeras.”

Kulturhistoriska värden enligt översiktsplanen

Avseende kulturhistoriska värden beskriver översiktsplanen Stockholms som en stad rik på upplevelser och kulturhistoriska värden där de särpräglade kulturmiljöerna och många märkesbyggnader är kvaliteter som uppskattas av stockholmarna och besökare från hela världen. Att förvalta Stockholms kulturhistoriska värden är en central del i planering för stadens utveckling och de kulturhistoriska värdena är alltid utgångspunkt när staden växer.

Stockholms karaktärsdrag och historiska värden ska bevaras och utvecklas i huvudsak inom ramen för den befintliga strukturen, dvs. staden ska förtätas inåt. Det är möjligt att göra moderna tillägg både i samspel med och i medveten kontrast till omgivande bebyggelse, utan att de grundläggande karaktärsdragen går förlorade. Det handlar emellertid alltid om att göra noggranna avvägningar mellan olika intressen. Stadsutveckling och förtätning skapar även förutsättningar att bygga vidare på tidigare visioner för Stockholm.

BAKGRUND, OMFATTNING OCH SYFTE - UPPDRAGETS FÖRUTSÄTTNINGAR

Stockholms stadsmuseums klassificering

Idag är platsen inte bebyggd. Den klassificering som Stockholms stadsmuseum har gjort grundar sig därför på bedömningen av den byggnad som tidigare stått på platsen.

Tidigare utredningar

Det har tidigare utförts ett flertal utredningar kring hela och delar av Slakthusområdet i Stockholm. Denna konsekvensanalys baserar sig på kunskap inhämtat från följande utredningar:

- Slakthusområdet i Stockholm. Kulturhistorisk inventering och analys, 2011-07-07, Nyréns Arkitektkontor
- Sandhagen 2, Kulturmiljöanalys, 2020-06-16, White Arkitekter.

Stockholms stadsmuseums klassificeringskarta. Den nu rivna byggnaden på Sandhagen 2 är markerad med en röd linje.

PLANFÖRSLAGETS PÅVERKAN PÅ OLIKA SKALOR

Konsekvensanalys

FÖRSLAGET

Byggnaden som planeras på Sandhagen 2 har enligt granskat material inspirerats av platsen och de historiska byggnaderna. Slakthushallens gavlar har fungerat som en av de huvudsakliga inspirationskällorna. Men inspiration har även hämtats från amerikanska industribyggnader.

Den föreslagna byggnaden är sammansatt av två huvudvolym, en lägre och en högre. Den lägre delen möter gaturummet och tar upp höjdskillnaden mellan Arenavägen och Rökerigatan men har även som uppgift att bära upp den högre delen som planeras inrymma kontor.

Fasaderna är uppbyggda av bärande och burna delar, där djupverkan och samverkan mellan de olika delarna blir viktig för upplevelsen.

HISTORISERANDE ELLER TYDLIGT AVLÄSBART TILLÄGG

Vårt byggda kulturarv är en fysisk manifestering av historien. När du läser en historiebok kan du följa historien och dess berättelser sida för sida. Rör du dig genom en stad kan du istället uppleva historien genom att se och vidröra fasaderna. Varje byggnad bär spår från tiden då den byggdes, eller byggdes om, och ger en bild av både de stilideal som rådde vid tiden men även de sociala förhållandena som rådde. För att kommande generationer ska få möjlighet att uppleva staden som en historiebok är det viktigt att tillägg får spegla sin samtid.

Även om vi inte bygger historiserande tillägg behöver nya volymer förhålla sig till sin omgivning, alla byggnader kan inte vara märkesbyggnader. En allt för dominerande byggnader riskerar att ta över områdets berättelser och radera ut eller minska de historier platsen berättar idag genom det fysiska arvet. God arkitektur behöver alltså berika istället för att dominera.

FÖRSLAGETS HISTORISKA KOPPLINGAR

Det är tydligt att förslaget har hämtat inspiration från flera olika tidslager inom Slakthusområdet. Förslaget är starkt inspirerat av amerikansk industriarkitektur, vilket också var den primära inspirationskällan för områdets arkitekt Gustaf Wickman. Efter en resa till Chicago inspirerades han kraftigt av Union Stock Yard och dess rationella uppbyggnad. Att det nu aktuella förslaget också har en koppling till amerikansk industriarkitektur vittnar om en djup förståelse för Slakthusområdet och dess tillkomst.

Inspiration har dock hämtats från områdets alla tidslager vilket medför att byggnaden blir en punkt där såväl historiska lager som samtid möts. Som exempel kan nämnas den rationella planen med pelarstruktur bygger på samma principer som Slakthusets hallar; öppna, flexibla ytor. På så vis blir våningsplanen en kontorsfabrik där industrikaraktären blir påtaglig även i det interiöra uttrycket.

KONSEKVENSER PÅ MELLANSKALAN

Med mellanskalan avses i detta fall Slakthusområdet som helhet.

Den föreslagna byggnaden tar inspiration från historien men har ett ytterst samtida uttryck. Det är med andra ord ett tydligt avläsbart tillägg som fortsätter att berätta historien om Stockholms årsringar. Frågan är då om byggnaden är att betrakta som dominerande och hur den förhåller sig till befintlig bebyggelse inom Slakthusområdet.

Byggnaden är placerad i utkanten av området. Ursprungligen låg bl.a. ett kolskjul på platsen och 1946 uppfördes en tegelbyggnad för livsmedelsproduktion. Byggnaden från 1946 är numera riven.

Kvarterstruktur

Ursprungligen fanns en stark uppdelning inom området mellan avdelningarna slakthusavdelningen, kreatursavdelningen, förgård och betesmark/åkermark och exploaterbar mark. Gränserna mellan området har försvunnit över tid genom att gränserna mellan de olika avdelningarna tagits bort.

De ursprungliga byggnaderna låg förlagda med gränsen för gatumark och gångbana. Kompletterande byggnader har följt kvarterstrukturen men enheterna har blivit större. Senare tillkomna byggnader har i hög grad förlagts något indraget från gräns mot gata vilket är särskilt tydligt i södra delen av området.

Bildkälla: Skissförslag, 2021-08-19. Lundgaard & Tranberg
Arkitekter

WHITE ARKITEKTER AB

PLANFÖRSLAGETS PÅVERKAN PÅ OLIKA SKALOR

Detta har gjort att den rätvinkliga kvartersstrukturen över tid försvagats och fått en otydligare struktur.

Föreslagen byggnadsvolym har ett större fotavtryck än den som tidigare fanns på platsen. Byggnaden upptar i princip hela kvartersytan mellan Styckmästargatan och Stora skorstensgatan. Dessa gator var ursprungligen två tydliga huvudriktningar inom Slakthusområdet. Föreslagen placering och utbredning gör, tillsammans med att byggnaden på Sandhagen 15 minskats i utbredning, att Stora skorstensgatans sträckning längs med slakthushallen framhävs mer. Även om gatan tidigare var förbyggd i detta läge så bedöms det som mycket positivt att vägsträckningen framhävs. Dels för upplevelsen av områdets ursprungliga struktur liksom för den siktlinje som möjliggörs genom området. Detta särskilt då avläsbarheten av områdets kvartersstrukturer i övrigt har försvagats över tid.

Föreslagen byggnadsvolym är placerad indragen från Arenavägen vilket är ett grepp som använts för kompletterade bebyggelse i området. Indraget bedöms också som positivt för upplevelsen av byggnaden i stadsrummet för att motverka att den stora volymen blir alltför framträdande och dominerande. Byggnaden påverkar, på grund av sitt läge, därför inte upplevelsen av områdets ursprungliga struktur negativt.

Konsekvenser av volymen

Som en del av områdets yttre krans ingår platsen i ett bebyggelsebälte som omgärdar Slakthusområdet

och möter den mer storskaliga bebyggelsen öster om Arenavägen. Utmärkandet för bebyggelsebältet är att det primärt består av storskaliga volymer, t.ex. Taurushuset och Palmfelts Center.

Den nu föreslagna byggnaden måste betraktas som storskalig och smälter in i den omgärdande bebyggelsekransen som utgörs av just storskaliga byggnader. Byggnadens kraftigt differentierade nivåer med en lägre, omgärdande volym skapar en visuell koppling till närliggande hus 7 och 8 och bidrar till att byggnaden trots sin volym inte upplevs som dominerande. Den lägre delen på byggnaden skapar också en accentuering vilken blir en koppling till bakomliggande lägre byggnader.

Genom att byggnaden är placerad i områdets utkant påverkas inte heller läsbarheten av de olika tillägg som gjorts inom området och som idag bildar en väv av industribyggnader från olika tidsåldrar.

Siktlinjer

På grund av sin skala påverkar byggnaden befintliga siktlinjer. Primärt är det siktlinjer in mot Slakthusområdet som påverkas genom att den föreslagna byggnaden är högre än den byggnad som tidigare funnits där. Dock påverkas inte de siktlinjer som historiskt sett varit väsentliga och som beskrivs på s. 24 i kulturmiljöanalysen utförd av White arkitekter.

Den nutida siktlinje som påverkas är från Fållan, varifrån den föreslagna byggnaden kommer utgöra en ny fond bakom Slakthushallen.

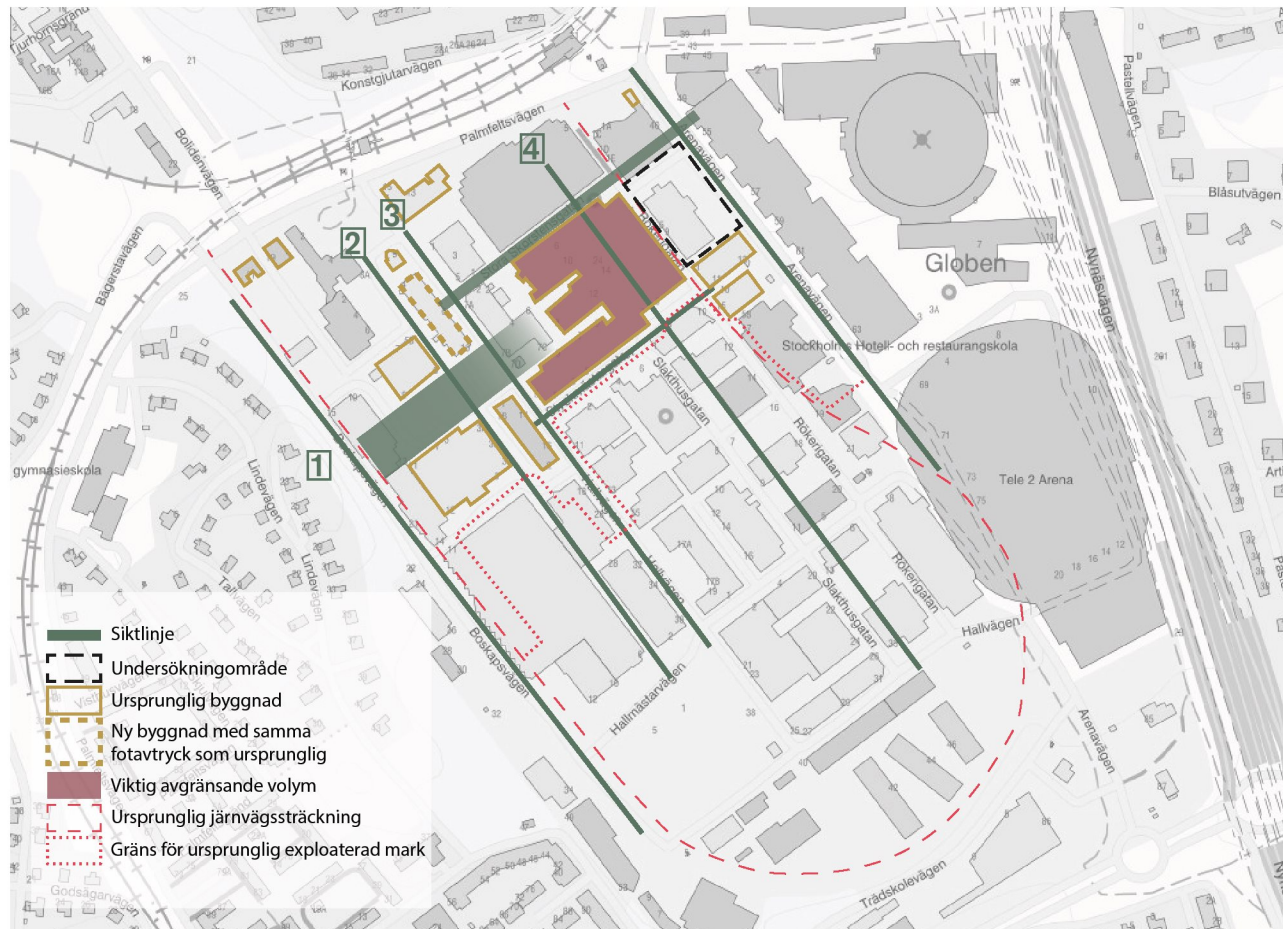
Den föreslagna byggnaden blir ett tillägg som utgör en tydlig årsring även i mellanskalen, samtidigt som den inte utgör ett dominerande inslag eftersom den inte höjer sig över den befintliga storskaliga bebyggelsen i områdets utkant. De viktiga historiska siktlinjerna bedöms inte påverkas. Samtidigt minskar varken skorstenens eller vattentornets visibilitet jämfört med det läge som rådde innan den senaste byggnaden på platsen revs.

Markbeläggning

Föreslagen byggnad har en indragen bottenvåning. Inför kommande utformning vill följande nämnas som har påverkan på hur byggnaden upplevs.

Idag är markbeläggningen i området på körbanor asfalterade utan avgränsade kantsten eller gångbanor. Området upplevs ha ett flytande golv av asfalt som på många ställen löper ända fram till byggnadernas fasader. Även om körfält och gångbanor ursprungligen var belagda med betong och tjärbegjuten makadamisering förekom en viss variation i markbeläggningen. Dels genom de gräsbeklädda delarna i Fållan och träd längs med Hallgatan. Av äldre foton syns en markering i markbeläggning för gångbanorna (som löper längs med husen) och mellanliggande körbanor.

SIKTLINJER UR ETT HISTORISKT STADSPERSPEKTIV

Siktlinjer i slakthusområdet ur ett historiskt perspektiv.
 Källa: Sandhagen 2, Kulturmiljöanalys, 2020-06-16,
 White Arkitekter, s 24.

KARAKTÄR OCH VÄRDE - VISIBILITET I NÄROMRÅDET

- Siktlinjer för skorstenen
- Siktlinjer för vattentornet
- Skorstenen
- Vattentornet
- Områdesmarkering

Karaktär och värde - visibilitet i närområdet
 Eftersom byggnaden på Sandhagen 2 är riven syns Slakthushallen, skorstenen och vattentornet idag mycket tydligare från Arenavägen än vad de gjort sedan 1946 då Sandhagen 2 bebyggdes. Byggnaden var i två våningar med fasader av gult tegel.
 Källa: Sandhagen 2, Kulturmiljöanalys, 2020-06-16, White Arkitekter, s 28

KONSEKVENSER PÅ DEN LILLA SKALAN

Med den lilla skalan avses i detta fall påverkan på den aktuella platsen samt mötet med de närmast belägna byggnaderna.

Byggnadens placering i linje med Rökerigatan, och förskjutningen av högdelen, innebär att de historiska och nutida siktlinjerna längst med Rökerigatan blir intakta. Från väster kommer den nya byggnaden, med rätt val av fasadmaterial och kulör, kunna utgöra en fond som de ursprungliga byggnaderna kan upplevas mot. Volymhanteringen möter den gamla Slakthushallen för att i den lilla skalan inte dominera. Det åstadkoms av att högdelen är indragen och att den lägre basen i sin tur endast är något högre än Slakthushallen. Indraget av högdelen medför även att tornet på Slakthushallen får en större friyta och även fortsättningsvis kan uppfattas som en fixpunkt längst med Rökerigatan.

I närområdet till Sandhagen 2 finns en av Stockholms mest ikoniska byggnader som har ett symbolvärde utanför Stockholms gränser. Globen utgör med sin volym ett tydligt landmärke i Stockholm men är även en av byggnaderna som utgör en nationell symbol för Stockholm. Den nya byggnaden på Sandhagen 2 behöver ha en hög arkitektonisk kvalitet för att möta både Globen och de Slakthushallarna, vilka är två av områdets mest tongivande byggnader. Byggnaden behöver därför överbrygga skillnaderna mellan 1910-talets och 1980-talets bebyggelse. Genom byggnadens föreslagna utformning och placering finns

goda förutsättningar för att Sandhagen 2 kommer väva samman tidslagren. Den nya byggnaden bedöms inte inverka menligt på Globen och upplevelsen av den.

Trots att den föreslagna byggnaden planeras att användas som t-banenedgång, för handel och för kontor, är industrikaraktären påtaglig. Föreslagna fasadmaterial som t.ex. metall ger associationer till industrier och maskiner. Genom lek med ljus och skugga bryts volymen ner för att skapa en skulptural gestaltning.

Med rätt fasadmaterial och kulör kan den nya byggnaden förhålla sig väl till Slakthuset kalksandstensfasader och dess arkitektoniska gestaltning. Det är väsentligt att den höga ambitionen gällande gestaltning följs upp även i bygglovsskedet.

PLANFÖRSLAGETS PÅVERKAN PÅ OLIKA SKALOR

Sammanfattande bedömning

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR ATT VÄRKA KULTURARVET

Generellt

Med en hög ambitionsnivå avseende gestaltning, material och kulörval bedöms den nya byggnaden utifrån sin utformning och placering ha stor potential att bidra positivt till närmiljön liksom Slakthusområdet som helhet. Den nu planerade byggnaden på Sandhagen 2 har möjlighet att bli ett mycket positivt tillskott till bebyggelsestrukturen utan att dominera över, eller förvanska, de närliggande kulturhistoriska viktiga byggnaderna. En absolut förutsättning för att kulturvärdena på platsen ska påverkas positivt är ambitionsnivån i gestaltningen. Den föreslagna byggnadens uttryck och volym kräver en noggrannhet vid val av fasadmaterial, i detaljutformning och studier av mötet mellan byggnadsdelar samt i förhållandet mellan olika delar i fasaden. Om avkall görs på kvalitet föreligger risk att kulturvärdena påverkas negativt, varför särskild omsorg bör läggas vid material- och kulörval.

Vid val av kulör och materialval bör hänsyn tas till områdets befintliga karaktäriserande drag. Karaktäristiska material för området redovisas i Kulturmiljöanalysen för Sandhagen 2 på sid 36-37. Material som använts på platsen har till stor del utgått från funktionerna som byggnaderna ska rymma, därav förekommer många robusta och tåliga material i byggnaderna i området, i kombination med lager av "offerskikt" såsom tunn puts.

Industrihistoriskt värde

Platsen är idag obebyggd. Volym och gestaltning av den nya byggnaden har inspirerats starkt av platsens industrihistoria. Den nya byggnaden påverkar inte fysiskt någon av de äldre industribyggnaderna och bedöms

inte dominera över den befintliga industrimiljön. Det industrihistoriska värdet på platsen bedöms därför som oförändrat.

Samhällshistoriskt värde samt pedagogiskt värde

Utvecklingen i Slakthusområdet speglar, med sina olika lager, hur vårt samhälle utvecklats. Samtidigt har tillägg i området alltid varit tydliga vilket ger ett pedagogiskt värde. Den nya byggnaden följer de principer som använts tidigare i området, dvs att tillägg ska vara tydligt avläsbara samt att byggnaderna i området byggs/ändras utifrån samhällets förändrade krav och behov. Det samhällshistoriska värdet samt det pedagogiska värdet bedöms därför som oförändrat.

Arkitektoniskt värde

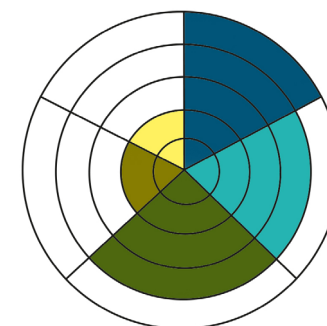
Idag finns ingen byggnad på platsen. Den nya byggnaden har hög arkitektonisk kvalitet och speglar på ett tydligt sätt sin samtid. Det arkitektoniska värdet på platsen bedöms därför öka om föreslagen byggnad utförs.

Miljöskapande värde

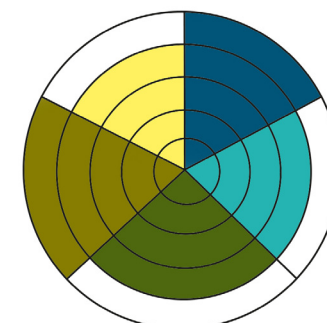
Platsen är idag obebyggd. Som den i den nya entrén till Slakthusområdet kommer den nu aktuella byggnaden i hög grad vara miljöskapande, både i sig själv och i förhållande till omgivande bebyggelse. Det miljöskapande värdet bedöms därför öka.

SAMMANFATTANDE BEDÖMNING

Med rätt ambitionsnivå genom hela plan- och byggprocessen har förslaget möjlighet att bli ett tillskott till miljön genom att förhålla sig till kulturvärdena på platsen (PBL 2 kap 6 §) utan att vara sig förvanska miljön (PBL 8 kap 13 §) eller vara ovarsamt (PBL 8 kap 17 §)

Gradering av platsens kulturhistoriska värden innan planerad byggnation

Gradering av platsens kulturhistoriska värden efter planerad byggnation

PRATA MED OSS!

white.se
@whitearkitektur

white